

VINKOVCI

Tržnice, Ervenice i Pjeskane. Sopotsko-lengyeljsku kulturu (oko ←3100. do oko ←2400) srednjega i mlađega neolitika zastupaju nalazi s užega gradskog područja (Ervenica, Pjeskana, bivša Brodska imovna općina) te tri naselja izvan užega područja. Iz eneolitika su nalazi badenske (Dirov brijeg, sjecište željezničke pruge i potoka Barica) i vučedolske kulture (humak bivše Tržnice, Narodni magazin, Ervenica, Krnjaš). Rano brončano doba zastupano je nalazima vinkovačke kulture (←1850. do ←1700; dva kult. sloja na humku Tržnice) i regionalnom, slavonskom inačicom Hatvan-kulture. Iz srednjega brončanog doba potječu nalazi vatske kulture (Krnjaš) i kovinski predmeti, među kojima se ističu dvije bojne sjekire madž. tipa (nađene u blizini kat. groblja). Kultura polja sa žarama predstavljena je pojedinačnim, pretežno kovinskim predmetima. Daljska kultura starijega željeznog doba zastupana je u jednome razorenom sloju na humku Tržnice. Bogati nalazi predmeta iz latenskoga doba (Ervenica, Tržnica, Krnjaš, ciglana Dilj, Novo Selo) svjedoče o intenzivnu naseljavanju užega gradskog područja u to vrijeme; iz toga razdoblja potječu i keltski novci.

Rim. se naselje razvilo na jakom keltskom supstratu. Vjerojatno za Hadrijana dobilo je status municipija, a za Aurelijevaca (potkraj II. ili poč. III. st.) i status kolonije (*Colonia Aurelia Cibalae*). Utvrđen obrambenim jarkom i palisadama, grad je imao oblik nepravilna četverokuta (800 × 650 m); izvan njega bila su u današnjemu Krnjašu i Ervenici manja prigradska naselja (lončari i ribari). Grad je imao vodovod (olovne cijevi u dvorištu I. osnovne škole). Ostaci arhitekture nađeni su na dosta mjestima; neki upućuju na monumentalne dimenzije zgrada (pokraj bivše sinagoge). Osim obilnoga, sitnog arheol. materijala i novca nađeni su važni epigrafski spomenici, skulpture (Posejdon, Heraklo) i sarkofazi. God. 314. vodila se kraj Cibala bitka između careva Konstantina I. i Licinija. U Cibalama su rođena i dva rim. cara, Valentinijan i Valens. Već u III. st. bila je tu kršć. biskupija (spominje se biskup Euzebij). Posljednja vijest o ant. gradu potječe iz doba cara Justinijana u povodu darivanja posjeda benediktincima.

Iz razdoblja gotsko-gepidskoga vladanja slavonsko-srijemskim područjem potječu nalazi gepidske keramike (humak Tržnice, gornji horizont), jedna gotska fibula i jedna S-fibula langobardskoga podrijetla. Iz razdoblja Drugoga avarskog kaganata potječe grob na humku Tržnice, a s prijelaza VIII. u IX. st. jezičac stila Blatnica s lok. Meraja. — Oko 1100. podignuta je na Meraji predromanička crkva (11,5 × 6,5 m) s grobovima iz doba Ladislava I. i Kolomana, datiranih njihovim novcima; prilozi u grobovima pripadaju bjelobrdskoj kulturi. Poslije je uz tu crkvu sagrađena

kasnogotička crkva (24 × 9,7 m), također posvećena Sv. Iliji. Prema tim crkv. građevinama grad je u sr. vijeku nosio naziv *Sv. Ilija* (*Zenthelye*, *Zenthyllye*, *Zenthylva*). Pokraj toga naselja, koje je vjerojatno imalo obilježje trgovišta, postojala su i dva ratarska naselja: *Krnjašci* (današnji Krnjaš — Kozarčeva ul.) i *Ervenci* (današnja Ervenica — Ul. M. Gupca). Sred. XIV. st. Sv. Ilija je u posjedu porodice Sente-Magoč, a u XV. st. drži ga Logretova loza iste porodice. God. 1536. područje su zauzeli Turci, a V. su svedeni na razinu osiromašena sela bez ikakve veće važnosti. U okviru Vojne krajine V. dobivaju važnu vojnu, trgovačku i prometnu ulogu (već u rim. doba tu je bilo važno raskrižje cesta za Incerum, Mursu i Sirmium).

Jezgra današnjega grada potječe iz XVIII. st. Važnije ulice odvajaju se od gl. trga; oko njega i u njegovoj blizini stoji niz kasnobaroknih katnica sa slikovitim arkadama u prizemlju. Župna crkva *Sv. Ivana Nepomuka* (1772) s baroknim kipovima na raščlanjenu pročelju ima kasnobarokni namještaj (gl. oltar s velikom slikom). Pred crkvom je u parku barokni kip Sv. Trojstva. Parohijska crkva *Sv. Duha* (1794) ima lijepa vrata od kovana željeza te namještaj i ikonostas iz 1811. Među memorijalnim pločama ističe se ona s plaketom J. Runjanina (M. Gjurić, 1920) i J. Kozarca (V. Braniš). Na groblju je spomenik M. A. Reljkoviću (I. Rendić, oko 1880). — U Gradskome muzeju (osn. 1946) nalazi se nekoliko zbirki (arheol., prirodnačka, pov., etnograf.) i Galerija umjetnina kao poseban odjel. U Domovinskome ratu 1991. osobito je stradao stariji dio grada, u kojemu su teško oštećeni spomenici: crkva Sv. Ivana Nepomuka, crkva Sv. Euzebija i Poliona, a neki i potpuno uništeni: gradska knjižnica, zgrada stare bolnice i dr.

LIT.: J. Brunšmid, *Colonia Aurelia Cibalae*, VJHAD, 1902. — V. Hoffiller, *Spomenici rimskog lončarskog obrta u Vinkovcima*, ibid., 1915–19. — Cibale — spomen spis, Vinkovci 1938. — S. Pavičić, *Vukovska župa*, Zagreb 1940. — J. Korda, *Vinkovci i okolica*, Vinkovci 1954. — Z. Vinski, *Arheološki spomenici velike seobe naroda u Srijemu*, Situla (Ljubljana), 1957, 2. — D. Jurman-Karaman i D. Mladinov, *S. evidencijonog putovanja u kotaru Vinkovci*, *Vijesti MK*, 1958, 4, str. 106. — S. Dimitrijević, *Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog Muzeja 1957–1965* (prapovijest i srednji vijek), Vinkovci 1966. — V. Radauš, SSS. — *Isti*, *Spomenici Slavonije iz razdoblja XVI. do XIX. stoljeća*, Zagreb 1975. — Z. Virc, *Urbane faze razvitka Cibala*, *Materijali*, XII (Prilep), 1976. — I. Iskra-Janošić, *Arheološka istraživanja na području općine Vinkovci*, u knjizi: *Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji*, Zagreb 1984. — Z. Virc, *Struktura uprave u Cibalama*, ibid., Zagreb 1984. — D. Vukičević-Samaržija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb 1986. — *Cultural Heritage of Croatia in the War 1991/92*, Zagreb 1993.

A. Ht. i R.

VINSKI, Zdenko, arheolog (Zagreb, 3. V. 1913 — 12. X. 1996). Studirao i doktorirao u Beču (1937). Radio u Arheološkome muzeju u Zagrebu (1945–79); direktor 1951–53. Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu habilitirao kao naslovni docent 1954. i predavao ranosrednjovj. arheologiju do 1961. Isti predmet predaje i na Filozofskome fakultetu u Ljubljani (1967–71); od 1969. kao honorarni redoviti profesor. Bavio se ranosrednjovj. arheologijom, posebno seobom naroda, karolinškim i ranoslav. horizontom. Vodio istraživanja u Mursunjskome lugu, Vukovaru (Lijeva bara), Kninu (Greblje). Član Njemačkoga i Austrijskoga arheološkoga instituta.

BIBL.: *Zoomorphe Kleinplastik aus dem südpannonischen Donauraum*, Symbolae B. Hrozný, Praha 1950; *Arheološki spomenici velike seobe naroda u Srijemu*, Situla (Ljubljana), 1957, 2; *Ausgrabungen in Vukovar*, *Archaeologia Iugoslavica* (Beograd), 1959, 3; *Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji*, VJAM, 1968, 3; *Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. god.*, ibid., 1971, 5; *Kasnoantički starosjedioci u salonitskoj regiji*, VJAH, 1974; *Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji*, VJAM, 1977–78, 10–11; *Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien*, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* (Mainz), 1983, 30; *Razmatranja o poslijekarolinškim mačevima*, 10. i 11. st. u Jugoslaviji, SHP, 1983, 13; *Dodatna zapažanja o šljemovima tipa Narona/Baldenheim*, ibid., 1984, 14; *Marginalia uz izbor karolinškog oružja u jugoistočnoj Evropi*, ibid., 1985, 15.

LIT.: Zdenko Vinski (biografija i bibliografija), VJAM, 1979–1980, 12–13. — D. Jelovina, *Zdenko Vinski — 75. obljetnica života i 50. obljetnica rada u struci*, SHP, 1987, 17. — B. Čk.

VINSKI-GASPARINI, Ksenija, arheologinja (Zadar, 25. VII. 1919 — Zagreb, 30. VII. 1995). Studirala na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, doktorirala na Filozofskome fakultetu u Zadru (1970) s temom *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*. God. 1944–79. radila u Arheološkome muzeju u Zagrebu. Bavila se prapov. arheologijom, posebno kasnobrončanim i starijim željeznim (halštatskim) razdobljem. Vodila arheol. istraživanja u Vukovaru (Lijeva bara), Martijancu, Sv. Petru Ludbreškom, Goričanu.

BIBL.: *O utjecajima istočnoalpske halštatske i balkanske ilirske kulture na slavonsko-srijemsko Podunavlje* (sa Z. Vinskim), *Arheološki radovi i rasprave*, II, Zagreb 1953; *Iskopavanje kneževskog tumulusa kod Martijanca u Podravini*, VJAM, 1961, 2; *Najstarija brončana vedra jugoslavenskog Podunavlja*, ibid., 1968, 3; *Fibule u obliku violinskog gudača u Jugoslaviji*, ibid., 1974, 8; *Brončani kratki mač nađen u Indiji i njemu srodni primjerci u Hrvatskoj*, ibid., 1983–84, 16–17; *Kultura polja sa žarama panonsko-podunavske regije sa svojim grupama*, u knjizi: *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, IV, Sarajevo 1983;